

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ АПК ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розкрито особливості сучасних проблем та перспектив розвитку агропромислового комплексу Харківської області. Основними проблемами галузі на території регіону є високі ціни на продукцію АПК, неспроможність населення до плати за продукцію, застаріла підготовка працівників, застаріла техніка і засоби виробництва та інші. Проте територіальний розріз серед областей України показує, що розвиток агропромислового комплексу Харківської області на даний час знаходиться на значно вищому місці порівняно з іншими регіонами.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільське господарство, сільськогосподарська продукція, сільськогосподарське підприємство, рентабельність виробництва.

В.Ф. Лихван. АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ ПРОБЛЕМ И ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ АПК ХАРЬКОВЩИНЫ. В статье раскрыты особенности современных проблем и перспектив развития агропромышленного комплекса Харьковской области. Основными проблемами отрасли на территории региона являются высокие цены на продукцию АПК, несостоятельность населения к плате продукции отрасли, устарела подготовка работников, устаревшая техника и средства производства и другие. Однако территориальный разрез среди областей Украины показывает, что развитие агропромышленного комплекса Харьковской области в настоящее время находится на более высоком месте по сравнению с другими регионами.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, сельское хозяйство, сельскохозяйственная продукция, сельскохозяйственное предприятие, рентабельность производства.

Актуальність теми. За останні роки у сільськогосподарському виробництві України значно загострилися кризові явища: знизилася обсяги всієї валової продукції, погіршилося використання природних ресурсів, знизилася родючість ґрунтів, поглибився дисбаланс між галузями рослинництва і тваринництва. Зменшення поголів'я худоби досягло критичної межі при значному зниженні його продуктивності. Майже у всіх галузях агропромислового комплексу спостерігається поступова деградація, що негативно впливає не тільки на загальний стан господарства країни, але й послаблює торговельні позиції України на світовому ринку. Харківська область в даному аспекті також має досить значні проблеми, що зумовлює актуальність даного питання в процесі вивчення агропромислового комплексу регіону [1].

Метою даної роботи є виявлення проблем та перспектив розвитку агропромислового комплексу Харківської області.

Виклад основного матеріалу. Стратегія соціально-економічного розвитку України та її регіонів передбачає нарощування агропромислового потенціалу країни. При цьому повинні вирішуватися не лише питання вдосконалення системи технологій землеробства та обробітку земель, але і складні проблеми вдосконалення виробничих відносин, розвитку різних форм власності. В економіці Харківської області агропромисловий комплекс значною мірою впливає на соціально-економічне становище регіону. Однак на сучасному етапі розвитку фінансовий стан більшості сільськогосподарських підприємств та їх соціальної сфери є незадовільним. Сільське господарство регіону є проблемною нестабільною галуззю, яка практично не забез-

печена сучасною технікою та новими технологіями, що призводить до низької продуктивності виробництва та не конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на світовому ринку [1].

Проблеми агропромислового комплексу Харківської області дуже схожі на проблеми АПК в Україні загалом. Серед основних проблем можна, зокрема *диспаритет закупівельних цін на продукцію сільського господарства, а саме на молоко, м'ясо, вовну та цін на ресурси для їх виробництва;*

Це ускладнює рентабельне ведення більшості галузей й робить їх бізнесово непривабливими. За даними статистики Харківської області, на території регіону ціни на сільськогосподарські продукти за останні роки тільки збільшувалися (рис. 1).

Як приклад, можна проаналізувати ціни на молоко на території Харківської області. На внутрішньому ринку ціни на молоко досить високі. Також спостерігаємо тенденцію до їх зростання в кожному році. Роздрібні ціни суттєво відрізняються від закупівельних цін на молоко при прийомі його у населення, де ціна коливається від 0,7 до 1,2 грн. за 1 л молока.

Проте зовсім інша цінова ситуація спостерігається в м. Харкові та його передмісті, де місцеве населення продає молоко жителям міста за цінами вищими від ринкових. Тут ситуація досить цікава, а ціни в кілька разів вищі від закупівельних (рис. 2).

Такий диспаритет яскраво показує, що споживачам молока у межах Харківської області вигідніше купувати молоко у населення, ніж у сільгоспідприємств та молочних заводів. Дана проблема вже давно стоїть гостро не тіль-

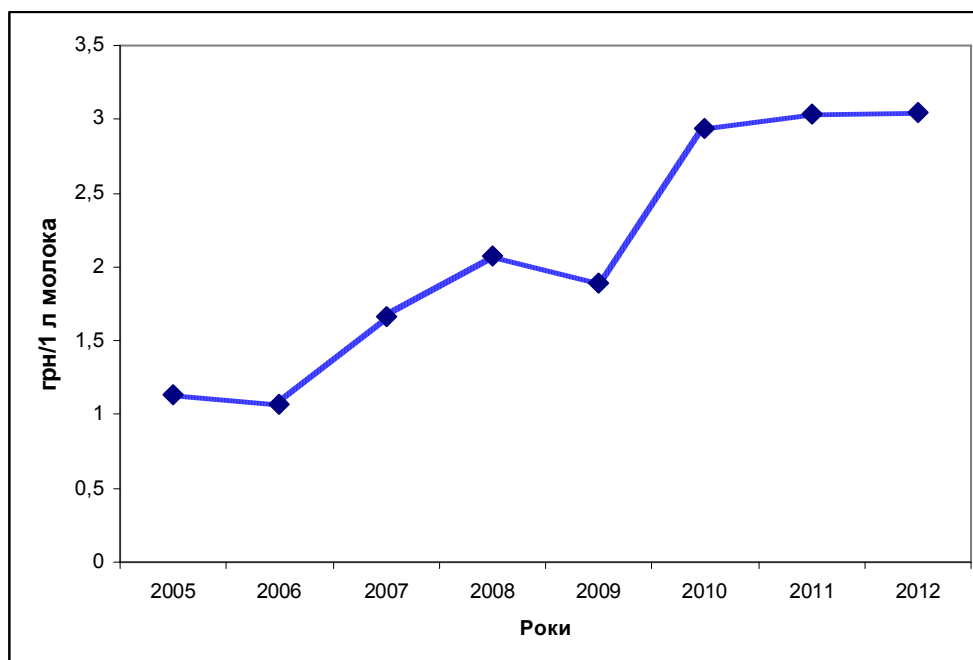

Рис. 1. Ціни на молоко в Харківській області за період 2005-2012 років на сільгосп підприємствах (побудовано автором за даними [2, 4])

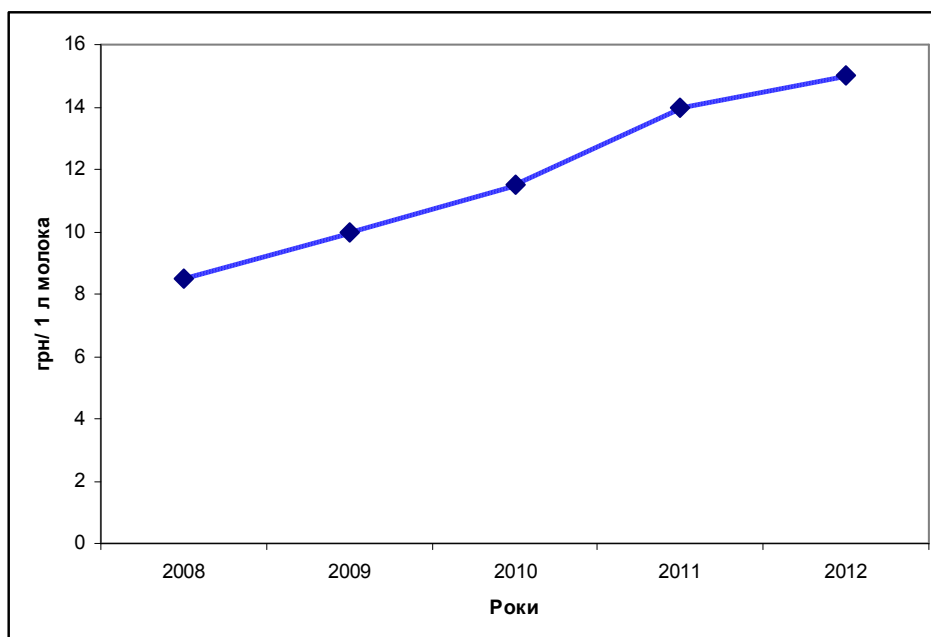

Рис. 2. Ціни на молоко на ринках м. Харкова та його передмістях за період 2008-2012 років (побудовано автором за даними [2, 4])

ки перед молокопромисловим комплексом Харківської області, але й в інших регіонах України. Її може вирішити тільки активне втручання держави в регулювання цін на виробництво і збут молочної продукції агропромисловими підприємствами. Майже аналогічна ситуація і з іншими сільськогосподарськими продуктами.

Важливою проблемою є цінова нестабільність, низький платоспроможний попит населення.

У кризові 90-ті роки ХХ ст. ціни на всі товари в Україні почали швидко зростати. Не ви-

нятком були також харчові продукти, а особливо сільськогосподарські. Після 2008 року – року вступу України до СОТ – в країні почався новий виток цінової нестабільності та значного підвищення цін на продукти агропромислового комплексу. До цього також варто додати важко прогнозовані агрокліматичні умови, продовольчі потреби та низький рівень доходів населення. Цінова нестабільність, залежність від низької платоспроможності населення. Це чи не найгостріша проблема сучасного розвитку агропро-

мислового комплексу на території не тільки Харківської області, але й всієї України.

Не зважаючи на ріст середньої заробітної плати населення Харківської області, індекс споживчих цін на реалізацію сільськогосподарської продукції також ріс в середньому на 10-12 % щороку, а в такі роки як у 2007 та 2010 році і взагалі на 38 та 30% відповідно (рис. 3). Ці показники не враховували ріст цін в інших галузях господарства – легкої та харчової промисловості.

Застаріла система підготовки кадрів майже всіх спеціальностей, що ускладнює його інноваційний розвиток – одна з основних проблем АПК Харківщини. В Харківській області діє кілька вищих навчальних закладів, які випускають спеціалістів широкого профілю для роботи на підприємствах та організаціях агропромислового комплексу.

Найбільші з них – Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва, а також кафедри інших університетів, які спеціалізуються на аграрному виробництві. Всі інші – це невеликі училища та технікуми на території м. Харкова та районних центрів.

Слабкий рівень зв'язків Харківської області із розвинутими країнами у сфері торгівлі сільськогосподарськими товарами теж потребує вдосконалення.

Дана проблема уповільнює використання на теренах України ефективних систем організації ведення сільського господарства. У 2012 році підприємства та організації Харківської області експортували продукцію до 118 країн світу. Основними товарами АПК, які експортувалися за межі Харківської області, були, продукти рослинного походження (12,7% загального обсягу експорту), готові харчові продукти (8,8%), жири та олії тваринного або рослинного походження (8,1%) (рис. 3).

Продукти АПК становлять близько 30% всього експорту Харківської області, що для промислово розвинутого регіону є досить вагомим показником.

Виробництво значних обсягів сільськогосподарської продукції в особистих селянських господарства являється особливістю Харківського регіону.

Це унеможливило застосування сучасних технологій виробництва, тому що впровадити сучасні технології в особисті господарства населення досить складно. У населення відсутні кошти для запровадження таких технологій, а держава, в свою чергу, не забезпечує таким оснащення господарства.

Роздрібнення галузі чи підприємств певної галузі – є однією з негативних тенденцій розвитку господарського комплексу, оскільки невеликими господарствами чи підприємствами важко управляти, важко оновлювати засоби виробництва, а також проводити закупівлю продукції і контроль за її якістю.

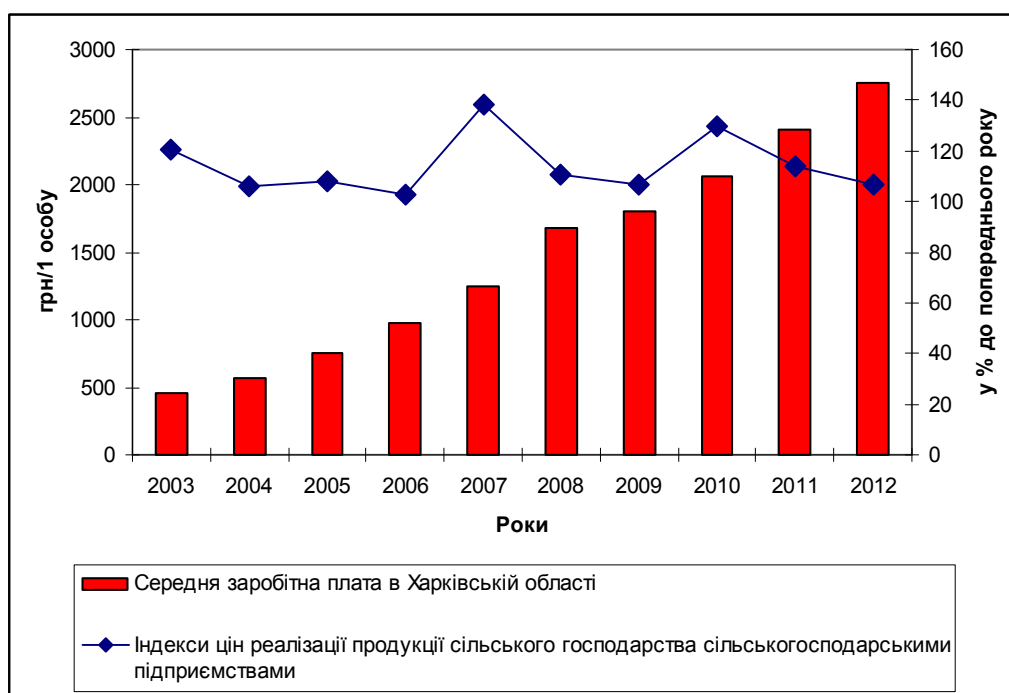

Рис. 3. Середня заробітна плата населення та індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції за період 2003-2012 років (побудовано автором за даними [2, 4])

Рис. 4. Основна експортна продукція Харківської області у 2012 році (побудовано автором за даними [2, 4])

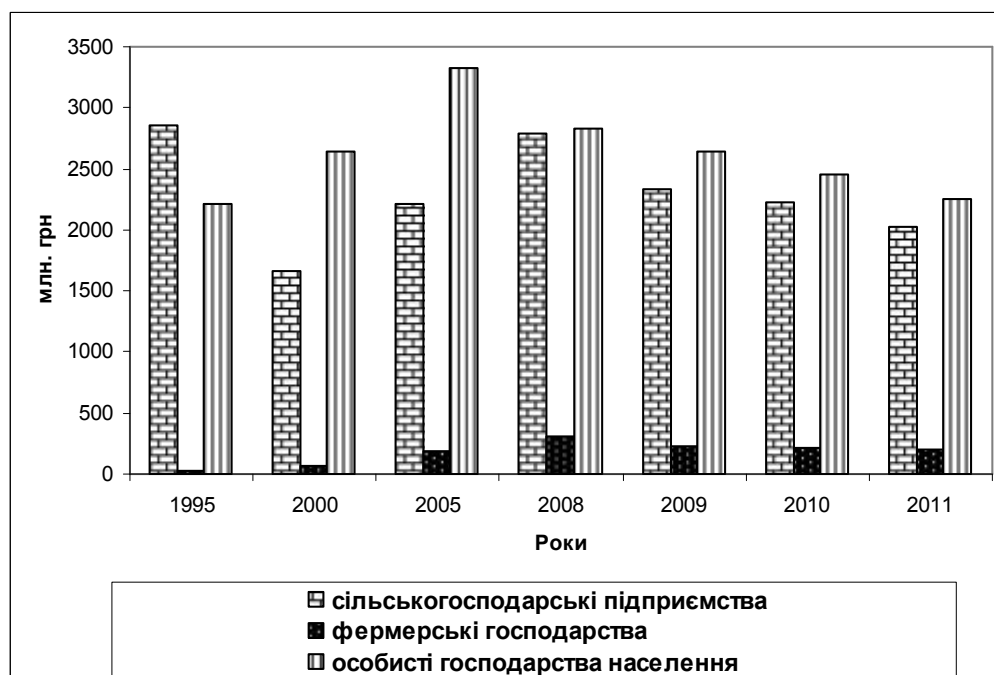

Рис. 5. Розподіл валової продукції за категоріями сільськогосподарських підприємств у період 1995-2011 років (побудовано автором за даними [2, 4])

Недосконалий механізм державного регулювання агропромислового комплексу – надзвичайно складна проблема в Україні та її регіонах.

Недосконалий механізм державного регулювання імпорту сільськогосподарської продукції, яка реалізується за значно нижчими цінами, ніж внутрішні, ставить вітчизняного товаровиробника в нерівні умови. Це призводить до

подальшого тиску на нього і несе загрозу подальшого згорання виробництва. Особливо це стосується тваринництва, оскільки продукція рослинництва на даний час більш рентабельна. Після вступу України до СОТ продукція тваринництва України стала зовсім неконкурентоспроможною та не відповідає світовим стандартам, що ставить вітчизняну підгалузь у складне економічне становище.

Через втрату економічної заінтересованості у Харківській області практично згорнуто галузь кормовиробництва. Ринок продукції тваринництва характеризується незбалансованістю попиту і пропозиції, низьким рівнем внутрішнього споживання. При збереженні сучасних темпів імпорту м'яса до області та накопиченні запасів м'ясної сировини на переробних підприємствах, закупівельні ціни на живу худобу й птицю знижуватимуться, а поголів'я худоби – скорочуватиметься. Це стримує подальше інве-

сування тваринницької галузі та негативно впливає на економічний стан сільськогосподарських товаровиробників.

Слабка фінансова підтримка агропромислового комплексу з боку держави – це теж проблема загальнодержавного масштабу.

Внаслідок нестабільної ситуації економіки України та складної фінансової ситуації, значна кількість галузей господарства країни не отримує належної підтримки від держави. Не винятком також є і АПК та його галузі (рис. 6.).

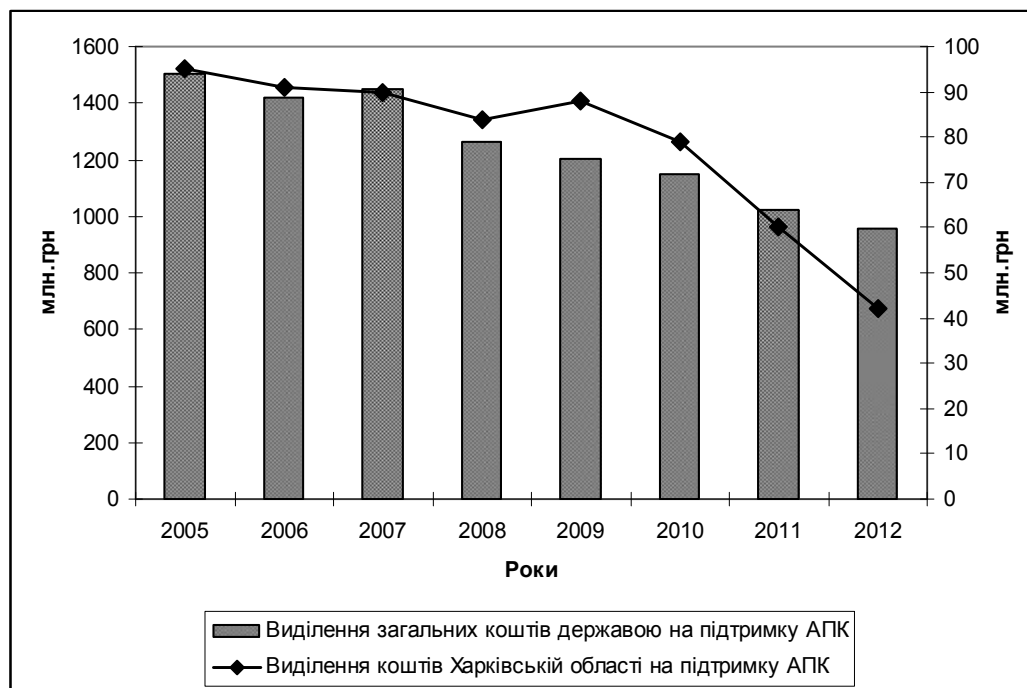

Рис. 6. Виділення коштів державою на підтримку АПК України та Харківської області (побудовано автором за даними [2, 4])

За період з 2005 по 2012 роки фінансова підтримка з боку держави для розвитку АПК Харківської області зменшилася вдвічі – з 95 до 40 млн.грн. Варто відзначити, що фінансування галузі в Україні також зменшилося на 30%. На даний момент одним з основних проектів держави у питанні допомоги агропромислового комплексу є фінансування АПК регіонів України методом точкового підкріплення. Нажаль черга Харківської області для надання фінансової підтримки ще не підійшла, оскільки в Україні є регіони, де АПК знаходить в значно гіршому становищі.

Поряд з такими головними проблемами АПК Харківської області існують ряд інших, які також є не менш важливими:

1. Екологічні проблеми (нераціональне використання мінеральних добрив і засобів для захисту рослин, ерозія ґрунтів, деградація, виснаження тощо).

2. Відсутність сучасної матеріально-технічної бази для виготовлення сільськогосподарської та іншої агропромислової продукції.

3. Вийзд із сільських поселень молодого та кваліфікованого населення до міських поселень, а також до інших регіонів України.

4. Значний податковий тиск на сільськогосподарські підприємства.

5. Проблеми транспортної інфраструктури для перевезення сільськогосподарської продукції по території області та України.

6. Неврегульовані земельні відносини між аграрними підприємствами та державою в ході реформування аграрного сектору України та створення нових відомств.

7. Високі відсотки по кредитах у банках країни для започаткування аграрного бізнесу для середньостатистичного жителя області. Якщо долучити фінансову та політичну нестабільність, то досить складно брати великі кредити з високими відсотками.

Отже, як бачимо з викладеного вище АПК Харківської області знаходиться у складному становищі. Ряд проблем, які існують сьогодні, потрібно вирішувати негайно, оскільки зараз впроваджується стратегія розвитку АПК України та Харківської області до 2020 року [3]. Забезпечення виконання програм стратегічного розвитку області перспективу вимагає вирішення, зокрема проблем АПК.

Проте поряд з проблемами в агропромисловому комплексі Харківської області є певні позитивні моменти та перспективи розвитку галузі.

З метою покращення розвитку агропромислового комплексу розроблена Комплексна програма розвитку сільського господарства на період до 2015 року, а також Програма забезпечення агропромислового комплексу області сільськогосподарською технікою виробництва підприємств м. Харкова та області на 2008-2015 роки [3].

За підсумками роботи АПК України в 2012 році Харківська область має хороші показники в порівнянні з іншими регіонами країни. Харківська область посіла 5 місце серед регіонів України за підсумками діяльності агропромислового комплексу в 2012 році [5]. Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції на одного штатного працівника досяг в 2012 році 2199 грн., що на 15,4% більше в порівнянні з 2011 роком (проти 12,4% зростання в середньому по сільському господарству України). Заборгованість з виплати заробітної плати по економічно активних сільськогосподарських підприємствах області знизилася протягом 2012 року в 5,7 рази (з 2680,1 тис. грн. на початок 2012 року до 468,7 тис. грн. на 1 січня 2013 року).

В рейтингу регіонів за підсумками діяльності агропромислового комплексу України у 2012 році, Харківської області займає п'яте місце після Вінницької, Полтавської, Черкаської та Київської областей [5].

Рейтинг регіонів за підсумками діяльності агропромислового комплексу України підводився за чотирима показниками [5]:

- індекс обсягу валової продукції сільського господарства на 100 га сільськогосподарських угідь;

- індекс обсягу валової продукції сільського господарства на 1 особу (наявне сільське населення);

- індекс промислової продукції у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів;

- індекс середньомісячної зарплати одного штатного працівника.

Основними напрямками та перспективами розвитку АПК Харківської області мають бути:

1. Об'єднання реальних власників землі та розвиток справжнього фермерства – єдиний перспективний шлях виходу сільського господарства із затяжної кризи, зростання добробуту селян. Центральним тут є питання власності на землю, яке ще, на жаль, остаточно не вирішене.

2. Першочергового значення набуває випуск малої техніки (наприклад, міні-тракторів), яку можна використати в невеликих господарствах Харківській області.

3. Щоб подолати суттєві відмінності між містом та селом, невиробничі фонди сільського господарства треба збільшити. Приблизно так само треба збільшити виплати і пільги з суспільних фондів споживання.

4. Вирішення даних регіональних проблем на сучасному етапі вимагає розробки стратегій регіонального розвитку, з урахуванням їх особливостей у природно-ресурсному, виробничому потенціалах, можливостей внутрішньої та зовнішньої орієнтації виробництва, особливостей трудового потенціалу тощо. Розвиток кожного району повинен включати мету, напрямки розвитку даного району, механізми досягнення обраних орієнтирів; джерела інвестування та фінансування для досягнення даних цілей. В першу чергу повинні враховуватися наявні проблеми та перспективи розвитку агропромислового комплексу досліджуваної території.

Висновки. Отже, незважаючи на існування ряду проблем та загроз, порівняно з іншими регіонами України Харківська область має певні переваги в розвитку АПК. Особливо це стосується сучасного розвитку галузі, яка знаходиться у порівнянні з іншими регіонами України на досить високому рівні. На сьогодні вирішення проблем АПК має бути серед першочергових пріоритетних завдань, оскільки це в першу чергу загрожує продовольчою кризою, посиленням економічної нестабільності, а також втратою однієї з основних галузей спеціалізації в регіоні.

Література

1. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 364 с.
2. Сільське господарство Харківської області у 2011 році (статистичний збірник) / [відп. за вип. К.П.Воловікова]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2013. – 178 с.

3. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року. – Режим доступу: <http://www.kharkivoda.gov.ua/documents/2922/104.pdf>.
4. Офіційний сайт Головного управління статистики в Харківській області. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua>
5. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua>

УДК 911.3

*Л.М. Немець, д. геогр. н., професор,
К.Ю. Сегіда, к. геогр. н., ст. викл.,
О.А. Забірченко, магістрантка,
Л.В. Ключко, к. геогр. н., доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

КОМУНАЛЬНО-ЖИТЛОВЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ (НА ПРИКЛАДІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Стаття присвячена аналізу сучасних тенденцій функціонування та територіальних особливостей комунально-житлового господарства як однієї із складових соціальної інфраструктури сільської місцевості Донецької області. Дана загальна характеристика комунально-житлового господарства Донеччини. Проаналізовано показники забезпеченості населення житлом, водопровідною та каналізаційною мережею, газифікацією; показники соціального захисту населення, особливості споживчого ринку, а також структуру роздрібної торгівлі та ресторанного господарства сільської місцевості Донецької області. Визначено та проаналізовано сучасний стан комунально-житлового господарства сільської місцевості Донецької області.

Ключові слова: комунально-житлове господарство, соціальна інфраструктура, сільська місцевість, забезпеченість житлом, газифікація, водопровідна та каналізаційна мережа, споживчий ринок.

Л.Н. Немец, Е.Ю. Сегиды, Е.А. Забирченко, Л.В. Ключко. КОММУНАЛЬНО-ЖИЛИЩНОЕ ХОЗЯЙСТВО КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ). Статья посвящена анализу современных тенденций функционирования и территориальных особенностей коммунально-жилищного хозяйства как одной из составляющих социальной инфраструктуры сельской местности региона. Дана характеристика коммунально-жилищного хозяйства Донецкой области. Проанализированы показатели обеспеченности населения жильем, водопроводной и канализационной сетями, газификацией; показатели социальной защиты населения, особенности потребительского рынка, а также структуры розничной торговли и ресторанного хозяйства сельской местности Донецкой области. Определено и проанализировано современное состояние коммунально-жилищного хозяйства сельской местности Донецкой области.

Ключевые слова: коммунально-жилищное хозяйство, социальная инфраструктура, сельская местность, обеспеченность жильем, газификация, водопроводная и канализационная сеть, потребительский рынок.

Вступ. Соціальна політика будь-якої держави включає і аналіз житлового господарства. Тобто держава гарантує своїм громадянам реалізацію їх права на житло. Це може відбуватися через пряме надання громадянам житлової площі, або через регулювання ринку житла. Україна на сучасному етапі розвитку реалізує обидва напрями. Проте планування і реалізація подальших заходів потребує моніторингу сучасного стану проблеми забезпечення населення власним житлом. Благоустроєними населеними пунктами вважаються такі, які мають централізоване водопостачання та каналізацію. До них відносяться: міста, селища міського типу та сільські населені пункти, в яких водопроводи й окремі водопровідні мережі відпускають воду населенню та на господарсько-побутові потреби централізовано, а каналізації здійснюють централізоване відведення стічних вод з житлових будинків та комунально-побутових підприємств.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку сільської місцевості Доне-

цької області можна спостерігати зменшення житлового фонду (рис. 1).

Якщо в 2008 році житловий фонд області становив 10571,5 тис. м², то на даний момент його частка досить помітно скоротилася і становить 10462,3 тис. м². Дане скорочення можна пояснити досить не високим рівнем розвитку соціальної інфраструктури в сільській місцевості, в значній частці яких відсутні водопровід, газопровід, каналізація та інші умови широко доступні жителям міст, через це досить часто молодь виїздить до міста. Якщо ситуація не буде покращуватися то скорочення відбуватиметься й надалі.

Проте для того щоб визначити, чи достатня кількість житлового фонду в регіоні, розраховується показник забезпеченості населення житлом (рис. 2). Для задоволення житлових потреб людини ООН і ЮНЕСКО розробили міжнародний стандарт якості житла, який необхідний для забезпечення життєдіяльності людей. Цим стандартом визначається, що на кожного жителя має припадати не менше 30 м² загальної площі й кожному домогосподарству необхідно мати